

उषाकिरण

(खण्डकाव्य)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

सिर्जनापत्र

रचनाकार
बेगमप्रसाद सेडाई
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६४

निर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको एम्. ए. दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि श्री बेगमप्रसाद सेडाईले **उषाकिरण** शीर्षकको खण्डकाव्य सिर्जना मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको सिर्जनकलाप्रति सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति: २०६४/१२/२०

डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर

स्वीकृतिपत्र

१. प्रा. राजेन्द्र सुवेदी (विभागीय प्रमुख)

२. डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल् (निर्देशक)

३. नरेन्द्रराज पौडेल (बाह्यपरीक्षक)

मिति: २०६५/०१/२२

मूल्याङ्कन समिति

कृतज्ञताज्ञापन

उषाकिरण शीर्षकको खण्डकाव्य सिर्जना मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेलज्यूको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । सिर्जनापत्रको तयारीको क्रममा आवश्यक सल्लाह सुझाव र उचित मार्गनिर्देशन दिनुभई पूर्ण सहयोग गरिदिनुहुने आदरणीय गुरुप्रति म अन्तःस्करण देखि नै आभार र कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । अति नै व्यस्त समयमा पनि मेरो लागि समय निकालेर आत्मीय ढङ्गले निरन्तर हौसलासहित लेखन अभिप्रेरित गर्नुहुने उहाँप्रति म सदैव ऋणी रहने छु ।

प्रस्तुत सिर्जना पत्रको शीर्षकलाई स्वीकृति प्रदान गर्ने नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति म अत्यन्तै आभारी छु । यसका साथै प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा सहयोग पुर्याउनु हुने अन्य गुरुहरूप्रति पनि म आभार प्रकट गर्दछु । यस सिर्जनाको निम्ति छिटोछरितो ढङ्गबाट पुस्तक तथा पत्रपत्रिका उपलब्ध गराई सहयोग पुर्याउने त्रि. वि. केन्द्रीय पुस्तकालयका महानुभावहरूप्रति पनि हार्दिक धन्यवादज्ञापन गर्दछु ।

मेरो अध्ययनलाई यहाँसम्म ल्याइपुर्याउन सदैव माया, स्नेह र सल्लाह दिँदै आउनु भएका सुरुदेखि हालसम्मका सम्पूर्ण गुरुहरूप्रति म सधैं कृतज्ञ रहने छु । यस धर्तीमा जीवन दिएर प्रेरणा, स्नेह र आशीर्वादका साथ मेरो अध्ययनलाई पूर्ण रूपमा सहयोग गर्नु हुने पूजनीय पिता यदुप्रसाद सेडाई, माता टङ्कीकुमारी सेडाई र श्रीमती तथा दिदी बहिनीहरूप्रति पनि म आजीवन ऋणी रहने छु । प्रस्तुत सिर्जनालाई सुसम्पन्न गर्नमा विशेष सहयोग पुर्याउने आफन्त, इष्टमित्र तथा सहयोगी मित्रहरूप्रति पनि धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा, प्रस्तुत सिर्जनापत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुरसमक्ष पेस गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र (२०५९-६१)

(बेगमप्रसाद सेडाई)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर

सङ्क्षेपीकरण

सङ्क्षिप्त रूप	पूर्ण रूप
क्र.सं.	क्रम सङ्ख्या
प्र.सं.	प्रथम संस्करण
डा.	डाक्टर
पृ	पृष्ठ
ने.रा.प्र.प्र.	नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठान
एम.ए.	मास्टर्स अफ आर्ट्स
प्र.सं	प्रथम संस्करण
प्रा.	प्राध्यापक
वि.पु.भ.	विद्यार्थी पुस्तक भण्डार
काठ.	काठमाण्डौ
त्रि.वि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
वि.सं.	विक्रम सम्बत
प्रका.	प्रकाशन
द्वि.सं.	द्वितीय संस्करण

विषयसूची

	पृष्ठसंख्या
पहिलो परिच्छेद : सिर्जना परिचय	१-४
१.१ शीर्षक	१
१.२ प्रयोजन	१
१.३ समस्याकथन	१
१.४ उद्देश्य	१
१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.६ विधि	४
१.७ रूपरेखा	४
दोस्रो परिच्छेद : नेपाली कविताको सङ्क्षिप्त इतिहास	५-१६
२.१ कविताको परिचय	५
२.२ कविताका संरचक घटकहरू	६
२.२.१ वस्तु	७
२.२.२ सहभागी	७
२.२.३ परिवेश	७
२.२.४ उद्देश्य	८
२.२.५ दृष्टिबिन्दु	८
२.२.६ भाषाशैलीय विन्यास	८
२.३ कविताको वर्गीकरण	९
२.३.१ प्रगीतात्मक कविता	९
२.३.२ आख्यानात्मक कविता	१०
२.३.३ नाटकीय कविता	११

तेस्रो परिच्छेद : 'उषाकिरण' खण्डकाव्य	१७-७२
भाग - एक : प्रवेश	१७
भाग - दुई : उषा र किरणमा अमर प्रेम बस्दछ	२१
भाग - तीन : उषाकिरण विवाहको सामाजिक टिप्पणी	२३
भाग - चार : उषाको बाबुले उषालाई त्याग्दछ	२७
भाग - पाँच : किरण अरब जान लाग्दा उषाको संलाप	२९
भाग - छ : किरणले उषालाई सम्झाउँछ	३३
भाग - सात : रोशन जनआन्दोलनमा मोर्चाबन्द हुन्छ	३७
भाग - आठ : बुढी आमाले नजाने आग्रह गर्दछिन्	४१
भाग - नौ : रोशन आमालाई सम्झाउँछ	४३
भाग - दस : किरण अरबमा बिचल्ली पर्छ	४४
भाग - एघार : रोशन सहिद बन्दछ	४९
भाग - बार : छोराको चिन्ताले आमाको मृत्यु हुन्छ	५३
भाग - तेर : साहु ऋण असुल्न आउँछ	५७
भाग - चौध : उषालाई प्रसव पीडाले डस्दछ	६०
भाग - पन्ध्र : किरण रिक्तो हात घर आइपुग्छ	६६
भाग - सोर : उपसंहार	७०

चौथो परिच्छेद : 'उषाकिरण' खण्डकाव्यको विश्लेषण

७३-८७

४.१	उषाकिरण खण्डकाव्यको विश्लेषण	७३
४.१.१	परिचय	७३
४.१.२	विभाजन	७४
४.१.३	सङ्गठन	७४
४.१.३.१	आदिभाग	७५
४.१.३.२	मध्य : प्रतिपादन र विस्तार	७५
४.१.३.३	अन्त्य : भाग १४	७५
४.१.४	वस्तु	७६
४.१.४.१	आदि : चिनारी	७६
४.१.४.२	मध्यभाग	७७
४.१.४.३	अन्त्य : संघर्षह्रास	७८
४.१.५	सहभागी	७९
४.१.६	परिवेश	८३
४.१.७	उद्देश्य	८३
४.१.८	दृष्टिबिन्दु	८४
४.१.९	भाषाशैलीय विन्यास	८५
४.१.१०	उपसंहार	८५
४.१.११	व्याख्या र निष्कर्ष	८५
४.१.१२	निष्कर्ष	८७

सन्दर्भग्रन्थसूची

८८